

De Poemp

TIJDSCHRIFT HEEMKRING DAVIDSFONDS NIJLEN
NUMMER 30 * OKTOBER 1996 * AK 2560 NIJLEN

- Nijlen-centrum in het begin van deze eeuw. In 1996 blijven enkel de kerk en café Mozart als getuigen van ons verleden zonder "nief licht".

"Taal is gans een volk"

Blink op de bavet, in Nijlen kàn het!

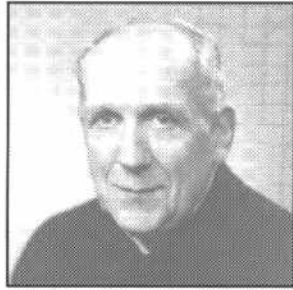
Beste Mensen,
Het Nederlands heeft een nieuwe spelling. De dubbelspelling van 1955 (succes naast sukses, vakantie naast vakantie...) wordt op 1 september 1997 afgeschaft. Dat is op zichzelf een goede zaak, maar... de nieuwe, ons met kunst- en vliegwerk opgesolferde spelling steekt zo moeilijk en ten dele ook zo onlogisch in mekaar, dat zelfs een ervaren taalgebruiker de eenvoudigste woorden moet gaan opzoeken. Hoe immers moeten onze moedige onderwijzers de klas vertellen dat een bos van linden een lindebos is zondern, terwijl een bos van eiken een eikenbos mèt n is. Het is duidelijk dat wij ons als

gewone taalgebruiker tegen dergelijke onzin moeten verzetten.

Nu na ruim veertig jaar de zo begeerde spellingrust binnen handbereik is, hebben onze officiële regelgevers weer eens gefaald. Wij maken er ons helemaal geen zorgen over dat enkele sprekende en algemeen begrepen Vlaamse woorden in het nieuwe groene boekje geslopen zijn. In Nijlen hebben we liever *blink* op de *bavet* dan op het slabbetje van de peuter. Het staat tenslotte iedereen vrij deze woorden al dan niet te gebruiken. En waarom zou Vlaanderen ook geen eigen bijdrage mogen leveren aan de rijke Nederlandse woordenschat? Maar miskleunen als weduwepensioen naast ambtenarenpensioen moeten beslist uit de nieuwe spelling verdwijnen. Waarna wij de taalknutselaars gerust met pensioen mogen zenden. Taal heeft immers behoefte aan een stabiele spelling. Dat althans is de mening van

Walter Caethoven.

• *E.H. Emiel De Deyne,*
rustend onderpastoor
van Nijlen (1902 - 1996)

Afscheid van een onvergetelijke vriend

Meneer De Deyne is naar de hemel gegaan

Emiel De Deyne, rustend pastoor van Lichtaart maar voor De Poemp vooral rustend onderpastoor van Nijlen, is op 22 april 1996 naar de hemel gegaan. Hij werd in 1902 in Ranst geboren en kende, naar eigen zeggen, een zeer gelukkige jeugd in Bouwel.

Dat onze "Meneer De Deyne" gedurende een halve eeuw pastoor zou zijn, is misschien een klein wonder. Nog voor zijn priesterwijding in 1929 werd hij immers ziek. Daarom kreeg hij de kleine, landelijke parochie Nieuwrode toegewezen. Daar deed hij blijkbaar voldoende krachten op om 50 jaar lang (met één long en af en toe een sigaartje!) zielenherder te zijn. Hij was actief in vier parochies. Na Nieuwrode kwam het Brusselse Ukkel, waar hij nog méér Vlaming werd. Het volle gewicht van pastoor-zijn rustte op zijn schouders van 1954 tot 1979 in Lichtaart. Maar zijn gelukkigste tijd (zo denken wij stillekens, en misschien wat aanmatigend) bracht hij door in ons Nijlen, van 1936 tot 1954.

"Als ik nu terugdenk aan die 50 jaren van mijn priesterleven, dan kan ik speciaal Nijlen toch niet vergeten", zo verklaart hij in "Losse Flodders - De Tijd van toen". Met die "Losse Flodders" gaf Emiel De Deyne een forse ruggesteun aan de in 1980 startende heemkring van het Davidsfonds. Een hele tijd werd "De Poemp" trouwens "het boekje van De Deyne" geheten. Ik heb toen Meneer De Deyne voor de tweede keer in mijn leven leren kennen - en erg waarderen. Hij was, samengevat, nog een echte Vlaamse pastoor, zoals ze voor de oorlog gemaakt werden. Maar met een open geest voor al wat in de wereld gebeurde. En vooral met heel veel onblusbare genegenheid voor zijn Nijlense "troetelkinderen".

Miel is nu naar de hemel verhuisd. Zijn tijd was gekomen. Het moet daar anders nogal wat geweest zijn, toen hij daar aankwam. Al zijn oud-parochianen, die hij ooit nog mee naar de hemel geholpen had, stonden hem in stoet op te wachten. Op kop Zuster Overste van het Gesticht der HH. Harten met een hemelsblauwe schort en een houten papepel, gevolgd door al de mensen die hun Meneer De Deyne "geire" gezien hadden. Zelfs de heilige Fik Smets (zie : Losse Flodders, blz. 52) ontbrak niet op het appèl.

Uw tijd van gaan was gekomen, Miel. Roza, uw trouwe huishoudster, is er nog steeds niet helemaal overheen. Maar als wij met een glimlach denken aan die hemelse stoet (die gij ongetwijfeld verdiend en gekregen hebt) - dan weten wij ons blijvend verbonden met een onvergetelijke vriend. Hou, samen met Zuster Overste en de Fik, uw liefste Nijlen van daarboven maar wat in het oog. Wij zouden het kunnen nodig hebben. Dag, Meneer De Deyne. Dag, Miel!

☞ *Walter Caethoven.*

Getuigenis

In de tijd dat Mijnheer De Deyne onderpastoor was te Nijlen, kende de Kajotstersbeweging een grote bloei; daarvan was hij de bezielende leider. Ook de vrouwenbeweging kon op zijn inzet en steun rekenen.

Ondanks zijn zwakke gezondheid gunde hij zichzelf noch tijd, noch rust en was op vele fronten actief. In de oorlogsjaren hebben vele families die 't moeilijk hadden door zijn tussenkomst daadwerkelijke steun ontvangen.

Na de oorlog spande hij zich volledig in voor de verwezenlijking van de nieuwe Gildenzaal. Zo bezorgde hij de dorpsgemeenschap een waardige accommodatie voor het bloeiende cultuurleven.

Bij heel wat Nijlenaars zal de herinnering aan deze onvergetelijke priester in alle erkentelijkheid verder blijven leven...

☞ *Julia Van Camp - Maes.*

Herinneringen van een misdienaar (1)

Wat mij van mijnheer De Deyne sterk is bijgebleven is zijn liefde voor muziek en de mooie zangstem die hij bezat. Toen mijnheer Heylen tot pastoor benoemd werd in Massenhoven moest er in Nijlen een nieuwe onderpastoor komen. Die nieuwe was mijnheer Van den Bergh; die beschikte eveneens over een prachtige stem. Hij had nog in het koor van het seminarie gezongen.

Als onze twee onderpastoors hun ochtendmis hadden gedaan, klommen ze beiden de wenteltrap naar het oksaal op om de koster te helpen bij het zingen van de mis. Toen waren immers alle missen nog gezongen, óók tijdens de week. Wondermooi klonk dan in de advent het "Rorate Coeli" en in de paastijd het "Lauda Sion". Om nooit te vergeten...

☞ *René Verhaegen.*

De geschiedenis van het nief licht (2)

“Nog eenige dagen slechts en eene schoone verlichting zal onze burgerij tegenlachen...”

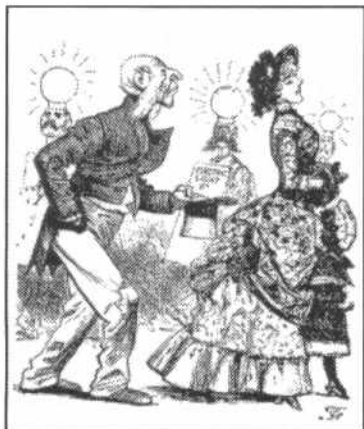
(Kiespamflet 1921)

**Tweede aflevering:
Van arm watergas naar stadsgas
en (bijna) altijd elektriciteit**

In het begin van deze eeuw werden vele schamele arbeiderswoningen verlicht met vetkaarsen of lampjes met raapolie; petroleum was voor velen een onbetaalbare luxe. Nochtans speelde zich op dat ogenblik in en om steden als Lier en Antwerpen een genadeloze strijd om de openbare verlichting af tussen de stevig gevestigde gasmaatschappijen en de opkomende elektriciteitsproducenten. Zonder overdrijven mag gezegd worden dat de gasmaatschappijen door monopoliecontracten de algemene elektrische openbare verlichting met twintig jaar vertraagd hebben.

Het “reklaam” om méér licht

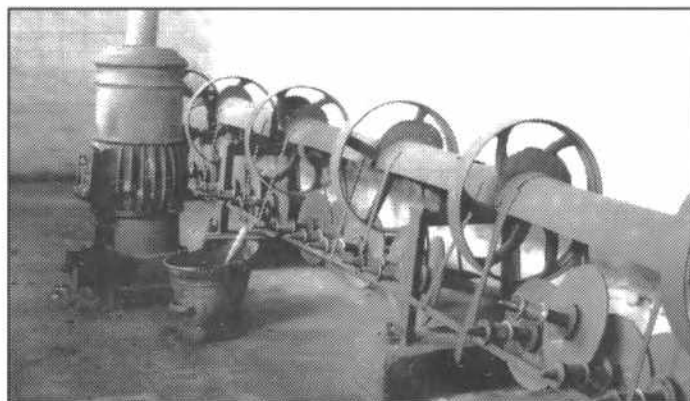
De Nijlense “ingezeetenen” die in 1899 de gemeenteraad met een “reklaam” (verzoekschrift) om méér licht in de dorpskom opzadelden, namen echter geen nota van deze strijd. Voor hen kon in een “boerengat” als Nijlen enkel aan petroleumverlichting gedacht worden.⁽¹⁾ Blijkbaar werd met hun wens niet al te over-tuigend rekening gehouden, want in de gemeentebegroting voor 1900 wordt slecht 100 frank voor de openbare verlichting ingeschreven op een uitgavetotaal van 23.509,25 frank.

● Spotprent uit 1883:
Elektrische verlichting
brengt gasproducenten tot
bedelstaf!

In 1914 weten de Nijlenaars, allicht geïnspireerd door het voorbeeld van andere Kem-

pense gemeenten, al veel beter wat ze willen. Ze richten een nieuwe vraag aan het gemeentebestuur

● In de oude diamantfabriek Lieckens aan de Spoorweglei (een waar museum!) ontdekten we een nog ongeschonden centrale aandrijfas.

streckende om de verlichting bij middel van steenkoolgas, als was het zelfs met een zeer beperkt aantal bekken, in te voeren, ten einde aan de burgers de gelegenheid te geven, er een huishoudelijk gebruik van te maken. De aandachtige lezer zal bemerkt hebben dat aldus op twee, en zelfs op drie paarden gewed werd. Het gaat hem niet alleen meer om openbare verlichting, maar ook om huishoudelijke toepassingen en - tussen de regels - om toepassingen in de diamantfabrieken en -fabriekjes.

Op 29 mei 1914 beslist de gemeenteraad dan ook eenparig, zij het in *grondbegin* (d.w.z. in principe!) dat eerlang de openbare verlichting met steenkoolgas zal ingericht worden. Het schepenkollege moest hiertoe inlichtingen verzamelen en mocht zelfs onderhandelen met gasmaatschappijen ten einde aan den gemeenteraad de gelegenheid te geven in een nadere zitting eene bepaalde beslissing te nemen. Tot die bepaalde beslissing zou het door de oorlog alsnog niet komen. Pas in 1922 werd het dossier weer opgenomen.

Slijpen met arm watergas

Het lijdt geen enkele twijfel dat ook en vooral onze slijpers om “nief licht”, om moderne energie vroegen. De eerste Nijlense molen van Jan Edward Claes werd in 1876 nog met de hand aangedreven. In het begin van deze eeuw deed een gasmotor de centrale as van onze diamantfabrieken draaien. Dat gas werd bereid door verhitting van vette kolen en elke fabriek had dan ook zijn stoker. Jan Rymenants vertelt hoe in de fabriek Smets in de Rector de Ramstraat de slijpers om zes uur begonnen: dan moest de motor lopen. Sus Smets, alias “Sus Lawijt”, was er stoker. Om de kolen op tijd te laten “gazen”, moest hij dan ook elke dag om

halfvijf opstaan. Andere stokers uit onze diamantgeschiedenis zijn *Tist Pollis* (Jan Baptist Van Beeck) en zijn opvolger *Louis de Stoker* (Louis D-aems) in de eerste fabriek Claes aan de Kesselsesteenweg. Door een gebrek aan afdoende voorzorgen was de bereiding van arm watergas ofte *gaz pauvre* niet zonder gevaar. Menig slijper werd in die tijd "gepakt" door verdwaald gas. Ook het op- en afgooien van de drijfriem naar de centrale aandrijfas van elke slijpersmolen gebeurde met het nodige kunst- en vliegwerk... en af en toe een ongelukje. Overigens dreef de gasmotor vanzelfsprekend ook een dynamo aan, waardoor niet alleen de slijpers, maar ook de fabrieksbazen (via een privé lijntje naar hun woning) zich over elektrisch licht konden verheugen.

Oorlog

Nijlen beschikte dus blijkbaar in het begin van deze eeuw over een klad zelfproducenten van gas en elektriciteit. Tijdens de oorlog viel de productie stil, gewoon omdat men over geen kolen beschikte, zo verhaalden mij o.m. Anneke en Jan Claes. Heel wat slijpers weken toen uit naar Grobbendonk, waar men blijkbaar de molens aan de draai kon houden.

Verkiezingspamfletten beloven nieuw licht

De vrede bracht nieuwe hoop voor de verarmde bevolking. Het stoffige dossier van de openbare verlichting werd opnieuw opgediept. Na de eerste oorlog werd openbare energiebedeling trouwens terecht een vast thema bij elke Nijlense gemeenteraadsverkiezing... tot op vandaag.

In 1921 was de politieke toestand vrij eenvoudig. Er waren twee dorpslijsten, die zich beide geschikt voor alle standen en katholiek verklaarden. Wat hen vanzelfsprekend niet belette mekaar in het al dan niet schaarse haar te zitten. De lijstnamen waren blijkbaar snel gevonden. *Lijst nr 1* was de nieuwe lijst van Simon Van Mengsel en Pol Claes. Zij verweten uiteraard de zetelende meerderheid in dertig jaar niets of in elk geval onvoldoende gedaan te hebben. Zo was er b.v. nog steeds geen gas of elektriciteit in Nijlen! De zetelende meerderheid - *lijst nr 2* - van burgemeester Mariën verdedigde zich door te wijzen op *den slechten tijd van (18)tachtig tot negentig* en de pas voorbijge oorlog. Nochtans, aldus lijst no 2, werden *gekasseide waterafleidingen* in de dorpskom aangelegd voor 7.000 fr., werden de *onderwijzerswoning* hersteld (2.600 fr.), de *Steenweg Nylen - Bevel* (60.000 fr.) en de *Steenen veloweg Nylen - Herenthout* (156.000 fr.) aangelegd, terwijl een *nieuwe gemeenteschool* met meubeling 31.600 fr. kostte. Als goede katholieken kwam men ook voor 25.000 fr tussen in de onkosten voor de *vergroting der kerk*. Verder verklaarden de uittredende raadsleden aan de kiezers : *De enkele lamp, die aan herberg St.-Antonius brandde, was reeds lang door meerdere en betere lampen vervangen, en in 1913 - 1914 scheen de kans zich voor te doen van gaslicht, waarop de oorlog uitbrak. In 1915*

Het geheim van het nief licht

De elektrische gloeilamp werd op 4 november 1879 in Amerika gepatenteerd door Edison, zo lezen we in de boeken. Edison gebruikte toen als gloeidraad... verkoolde bamboereepjes. Zonder iets af te doen van zijn verdiensten moeten we toch vermelden dat de elektrische verlichting niet plotseling of toevallig ontdekt werd, maar integendeel het resultaat is van een eeuw geduldig onderzoek door verscheidene vorsers. Zo was

het een Fransman - de la Rue - die reeds in 1820 een echte gloeilamp deed oplichten... Helaas slechts voor enkele minuten. (De door Edison gepatenteerde lamp brandde 25 uur lang). De gloeilamp zal echter pas echt de concurrentie met het gaslicht aankunnen wanneer men, even voor de eerste oorlog, getrokken wolfram (een hard metaal met hoge smeltemperatuur) voor de gloeidraden ging gebruiken. In Nijlen brandden toen slechts enkele zuinig - afgestelde petroleumampen!

hebben wij nog pogingen aangewend om aansluiting te krijgen, doch tevergeefs, daar men te Berlijn er zich tegen verzette... Een verdere bespreking van de verkiezingsstrijd zou ons in dit kader te ver leiden; misschien komen wij er in een aparte bijdrage wel eens op terug. Pol Claes, opgekomen voor gas en elektriciteit, werd in elk geval de nieuwe burgemeester. Hij had blijkbaar in de slijpersgemeente een gevoelig thema aangesneden!

De Commissie der Verlichting

Op 18 januari 1922 benoemde de nieuwe gemeenteraad resoluut een *commissie die zich zou bezig houden met de studie der beste en voordeligste openbare verlichting*. Leden zijn Claes, burgemeester; Faes, schepen; Van Immerseel, Van Mengsel en Van Herck, raadsleden. Tijdens dezelfde zitting van de gemeenteraad wordt meegedeeld dat *de bestendige deputatie zich bezig houdt met het instuderen der mogelijkheid om al de gemeenten der provincie met elektriciteit te voorzien*. Het bleek immers dat de louter commerciële benadering van privé maatschappijen als *Escaut* (de voorloper van Ebes) de Kempense zandboerkes geen elektriciteit bracht, want de uitbating werd onvoldoende renderend geacht. En aldus werd (voor één keer met grote wijsheid) door het provinciebestuur een provinciaal hoogspanningsnet uitgebouwd dat ook Nijlen vanaf 1928 stroom zou leveren.

Nijlen kiest voor gas in 1923

De *Commissie der Verlichting* knoopte onderhandelingen aan met de "Gaz-Maatschappij van Antwerpen" evenals met de elektriciteitsmaatschappij *Escaut*. *Escaut* (Schelde) stond blijkbaar niet te springen om Nijlen te elektrificeren. En aldus keurde de gemeenteraad op 26 juli 1923 een contract goed met de *Imperial Continental Gas Association*. Voor zijn eerste serieuze openbare verlichting koos Nijlen dus voor gas. Dan ging het snel. Op 15 april 1924 keurde de gemeenteraad al een uurtabel goed, waarin aangegeven werd wanneer en hoe lang de (ongeveer 50) *gaslantaarnen* mochten branden. Slechts zes (en kort nadien 10) lampen mochten de ganse nacht doorbranden, de overige werden reeds om 10 uur 's avonds gedoofd. Van 16 mei tot 1 september werd het grootste deel der

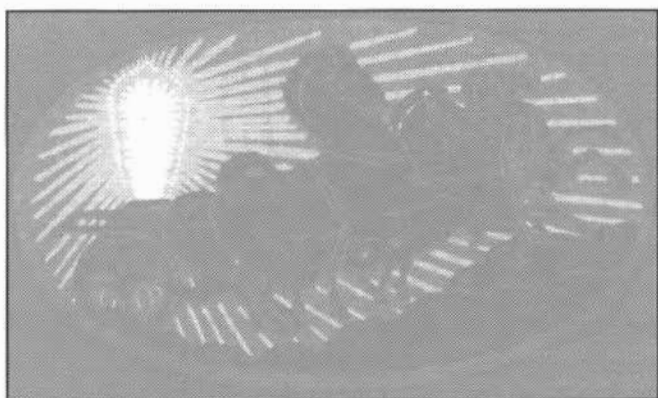
lantaarnen overigens uit spaarzaamheid **niet** aangestoken. Dat aansteken en doven van de gaslichten was een heel gedoe, waarover in verscheidene Kempense gemeenteraden betwistingen ontstonden...

De Commissie der Verlichting gaat op reis

In 1926 deelde het provinciebestuur mee nog datzelfde jaar met het hoogspanningsnet in Nijlen toe te komen. Het gemeentebestuur besliste meteen aan te sluiten op dat net. Over het nut van elektriciteit (en vooral de kostprijs ervan!) was blijkbaar niet iedereen in Nijlen goed op de hoogte. Ene ingenieur Stevens uit Duffel werd derhalve verzocht om dat aan alle belangstellenden eens te komen uitleggen. Deze Stevens was de raadsman van heel wat Kempense gemeenten bij de uitbouw van hun elektriciteitsnet. Verder mocht de Commissie der Verlichting op kosten van de gemeente gaan kijken hoe Merksplas zelf haar *elektriciteitsinstelling* uitbaatte. Blijkbaar wou het gemeentebestuur met kennis van zaken beslissen over de uitbouw van het elektriciteitsnet, want ook in Herentals werden inlichtingen gevraagd. Weldra werd het wijze besluit genomen zelf een elektriciteitsdienst op te richten. Dan volgden de beslissingen snel na elkaar. In mei 1927 werd beslist een lening van 500.000 frank aan te gaan voor de uitbouw van het net; in augustus worden de gronden voor de eerste vier *elektriciteitskabielen*⁽²⁾ aangekocht, en in september werd het lastenboek van ingenieur Stevens *betreffende het maken van het laagspanningsnet in de gemeente Nijlen* goedgekeurd. In september 1927 werd de opdracht voor 414.000 fr. toegewezen aan de firma Electro Industrielle van Brussel. In mei 1928 had Nijlen eindelijk "nief licht". Volgens een oud register werden toen achtereenvolgens de St.-Willibrorduskerk, de Gildenzaal (toen nog in de Kerkstraat 7) en... Jozef Vertommen (Kesselsesteenweg 40) op het magisch elektriciteitsnet aangesloten.

Fransken Ellentriek laat de lamp branden

Als eerste - en onvergetelijke! - "elektrikwerker" deed Frans De Bakker in 1927 vanuit het Antwerpse zijn intrede in onze gemeente. Hij zorgde voor *de aansluiting der particulieren* en werd aldus weldra voor iedereen "Fransken Ellentriek". Frans vond met zijn gezin vooreerst onderdak in de snijkamer van de diamantfabriek aan de J. E. Claeslaan. Het moet hem dus meteen duidelijk geweest zijn hoe dringend de slijpersgemeente een goed elektriciteitsnet nodig had. Weldra betrok hij een woning in de Albertkanaalstraat en tenslotte zijn definitieve woonst in de Statiestraat. Frans kreeg in die pionierstijd een vergoeding van 45 fr. per aansluiting. Daarnaast had hij een elektriciteitswinkel en zorgde ook voor huisinstallaties van "particulieren". Kortom: als het om elektriciteit ging, kon men in Nijlen (meestal) bij Fransken Ellentriek voor alles terecht. Na een onweer zag men hem her en der in actie om met een stok samengeslagen draden te ontwarren of om nogal primitieve lijnzekeringen te

● *Publiciteit voor de gloeilamp (1920)*

Wat een licht, wat een licht!

Fien Thijs van de Broechemsesteenweg, 93 jaar jong, is één van mijn zegspersonen bij mijn zoektocht naar het "nief Nijlens licht." In het ouderlijk boerderijtje op de Bist beschikte men in het begin van deze eeuw over drie petroleumlampen: één voor het melken, één op de "ben", en één voor de huiskamer. De elektrifikatie was voor het gezin Thijs dan ook een ongelooflijke gebeurtenis. "Fransken Ellentriek had zowel buiten als binnen de leidingen aangelegd. Toen 's avonds - bijna plechtig?! - de schakelaars werden omgedraaid ten huize Thijs, klonk de enthousiaste kommentaar: "Zie nu eens, wat een licht! Nu kunnen we 's avonds nog kuisen als we overdag te veel werk op 't veld hebben!"

Fien straalt optimisme uit. Volgens haar is het in Nijlen sinds haar jeugd alsmear beter gegaan. Fien kan dan ook weinig begrip opbrengen voor stakingen om nog méér. Ook de huidige droogte kan haar niet erg verontrusten. "Als 't jaar rond is, hebben we toch weer alles gehad," besluit ze wijs. Van u willen we 't graag geloven, Fien!

herstellen, hierbij vaak geholpen door zoon Fons. Toen, zoals nu, moest er immers zo vlug mogelijk opnieuw stroom zijn...

Naar een eigentijds bedrijf...

Over die pioniersjaren vallen ongetwijfeld nog heel wat straffe verhalen te vertellen. Frans De Bakker legde samen met andere *elektrikwerkers* de basis van de elektriciteitsregie die ik vanaf 1971 intensief zou gaan opvolgen en waaruit tenslotte VEM-Nijlen als eigentijds en dynamisch energiebedrijf (voor gas en elektriciteit!) groeide. Maar daarover meer in de volgende bijdrage!

☞ *Walter Caethoven.*

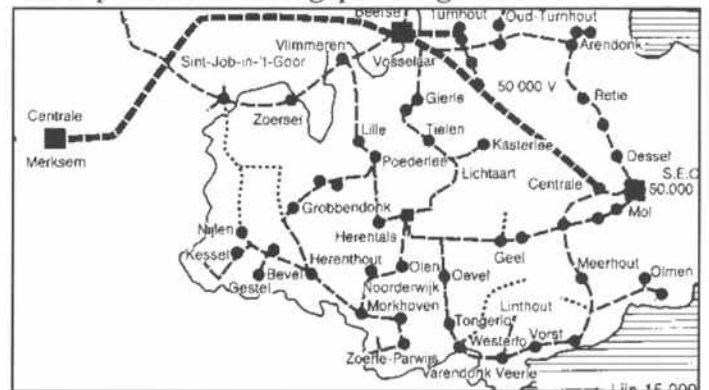
BRONNEN

- Gemeente-archief Nijlen
(met hartelijke dank aan Nora, Sandra, Frans en Jeff)
- Landelijk leven in Vlaanderen
(R. van der Linden, L. Vanheule, J. Verbesselt, M. Laenen)
- Waterdruk in Antwerpen... een stroom van elektriciteit
(N. Kerckhaert en D. De Vleeschauer)
- Industriële Revoluties in de provincie Antwerpen
(R. Baetens)
- Van gaslamp tot gloeilicht (A. Devogelaere)
- Industriële archeologie in Vlaanderen (R. Baetens)
- Tractebel, metamorfosen van een industriële groep
(René Brion en Jean-Louis Moreau)
- *Verder mijn oprechte dank aan Alfons De Bakker, Anneke en Jan Claes, Maria en Louis Lieckens, Jan Rymenants, Fien en Juul Thijs en Willy Van Tendeloo voor hun bijdrage aan ons dorpsgeheugen.*

(1) In 1899 werd openbaar Nijlen verlicht door één petroleumlamp, zo berichtten we reeds in onze vorige Poemp. Die lamp prijkte echter aan herberg St.-Antonius (bij Pol Morré) in het centrum, aan de kerk - en niet aan de spoorweg, zoals we eerst vermoedden. Een en ander wordt onweerlegbaar bewezen door de verkiezingsliteratuur van 1921!

(2) De aangekochte percelen bevinden zich in de Looystraat (zijde Herenthoutsesteenweg), de Rector de Ramstraat (tegen spoorweg) en tenslotte in de J.E. Claeslaan (2 percelen). Blijkbaar werd Nijlen bevoorrad via Herenthout, zoals trouwens geïllustreerd wordt in bijgaand kaartje van het provinciaal hoogspanningsnet in 1928.

• Het provinciaal hoogspanningsnet in 1928

• Op deze foto uit 1947 of '48 werden de "elektrikwerkers" samen met andere Nijlense notabelen vereeuwigd. We herkennen van links naar rechts, **achteraan** : Jef Verreet (Jef van de Keuster), Juul Thijs, veldwachter Staf Meeus, hulpsekretaris Mon Claes, Jef Helsen, Fonne Faes, commissaris Karel Broeckmans, Max Goormans, Karel Engelen, Frans De Bakker, alias Fransken Ellentriek, Gust Cambré (Gust van Nante), Achiel Barie, meteropnemer Van Laer; **zittend** : Flor De Cnaep, Maria Liesse (vrouw van sekretaris Cools), sekretaris Alfons Cools, burgemeester Mon Laenen (senior), ontvanger Gommaar Storms en zijn echtgenote De Schutter, schepen Frans Willems.

Em. De Deyne (1902 - 1996)

”Zuster Overste”

*H*eel Nijlen herinnert zich zonder twijfel Zuster Overste van het Gesticht. Mocht ik haar niet gedenken, ik zou het als een tekort aanzien.

Met haar kloosternaam heette ze Zuster Acella, of iets in die aard: een van die serieus-klinkende heiligennamen die in vroegere jaren alle jonge nonnekens moesten aansporen tot navolging van de eminente deugden en voorbeelden van de oude heiligen. Nu wil ik volgaarne aanvaarden dat die heilige Acella, of hoe ze ook heten mocht, een grote heilige is geweest, al heb ik haar naam en de roem harer daden nergens ontmoet in de liturgie of de hagiografie. Maar van één ding ben ik heilig overtuigd: een grotere en een meer “echte” heilige dan Zuster Overste, haar naamgenoot, is er niet geweest. Garanti!

De naam heeft ten andere geen belang, want voor ons allemaal heette ze “Zuster Overste”. En dat was voldoende. Op haar rustte de zorg voor het Ouderlingengesticht. We hopen nu maar dat de goede geest uit de tijd van Zuster Overste er blijve leven, A.M.D.G (tot meerdere eer van God), en tot heil van de ouderlingen die er verzorgd worden.

*Z*uster Overste stamde uit een eenvoudig boerengezin uit de streek van Kalmthout. Zij had geen diploma’s of decoraties: enkel verdiensten. Liefst van al werkte ze in de stal of op het veld. Ze was dat gewoon van huis uit, en bureel-gedoe en dat alles lag haar niet. Toch heeft ze het gedaan, het grootste deel

van haar leven.

Haar kostgangers kwamen uit alle streken en uit alle middens, maar de meerderheid bestond uit ouderlingen die geen echte thuis meer hadden of thuis niet meer verpleegd konden worden. Allemaal kregen ze dezelfde zorgen, allemaal mochten ze op haar een beroep doen bij dag en bij nacht. Zij was de vertrouwenspersoon van iedereen, en voor alle problemen kwam men bij haar terecht, sociale zowel als financiële en familiale. En wat al problemen er in zulk midden te berde kwamen, daar hebben wij, als buitenstaanders, geen idee van, geloof mij gerust!

Zo was het dikwijls een kritiek moment als bepaalde kostgangers een check ontvingen die in eigen hand moest uitbetaald worden. Dan zagen we Zuster Overste mee opstappen naar het postkantoor, om te voorkomen dat de rechthebbende “stante pede” met de geïnde centen op zwier ging.

Maar zelfs gepensioneerden van een ouderlingengesticht zijn soms vindingrijk. Als het dan toch gebeurde dat gezegde rechthebbende erin slaagde aan de waakzame zorgen van Zuster Overste te ontsnappen, en in de kleine uurkens, finaal platzak en “in kennelijke staat” afgeleverd werd in het tehuis, dan zat er een vlieg aan de lamp! Zoiets stemde niet overeen met het reglement van inwendige orde, en was daarbij een al te zware last voor de zuster die voor de was instond. Ge verstaat dat wel...

Het sermoentje kwam de volgende dag, als de roes over was en alleen de haarpijn over bleef. Als Zuster Overste dan met haar zachte stem zegde: “Maar Jef toch...!” dan wist ge niet wie het meest spijt had over het gebeurde: de berouwhebbende zondaar, of Zuster Overste Zelf. Maar ze begreep zo goed de menselijke zwakheid, en de eenzaamheid, en de macht der gewoonte...

*O*ndanks haar eenvoud, of beter nog: door haar eenvoud had zij een diepe invloed op haar volkje. Zelfs in de meer intieme en soms wat tragische gevallen van “de oude schuur die nog in brand geraakte”. Dat ook is menselijk, vooral in die middens waar de eenzaamheid zo zwaar kan wegen. Ook dat begreep Zuster Overste, al zoudt ge zeggen dat ze daarop toch niet speciaal was voorbereid, noch

door haar opvoeding thuis, noch door haar kloostervorming.

Het gebeurde wel meer dat een ziekenwagen van de Openbare Onderstand, meestal uit de streek van Antwerpen dan, een zieke bracht: gewoonlijk een van die speciale gevallen voor wie ze geen plaats vonden of met wie ze geen raad meer wisten, maar altijd wat men noemt : een sociaal geval. Zuster Overste wist altijd raad, en ruimde er geredelijk een plaatske voor in tussen haar andere grote zorgkinderen. We noemen dat tegenwoordig: sociale werking. en dat is voor een deel juist. Maar voor een deel onvolledig. Ik zou hier een nauwkeuriger woord willen gebruiken: naastenliefde. Dat wil zeggen: gaarne zien al wie die liefde het meest vandoen heeft: de sukkelaars, de mensen die, om welke reden dan ook, achterop zijn geraakt en niet meer mee kunnen, en door het feit zelf hopeloos eenzaam zijn geworden. Door eigen schuld soms, nietwaar Zuster Overste? Gij wist het beter dan wij allemaal. Maar bij u vonden ze, ondanks alles, nog begrip, geborgenheid en een moederlijke bezorgdheid. En vooral, wat een buitenstaander nooit vermoeden kan, de eerbied voor hun persoonlijkheid, iets waarop elke mens een onvervreemdbaar recht heeft. De geheimen van uw patiënten waren uw geheimen, en hun verleden hebt ge altijd bedekt met de mantel van uw naastenliefde. Gij hebt nooit geoordeeld, enkel gegeven : uw tijd, uw zorgen, uw nachtrust. Nonnekens-uren kunt ge vergelijken met moeder-uren: ze worden niet geteld, en ook niet betaald.

Velen, zeer velen hebt gij zachtjes begeleid naar het einde van hun leven. Gij waart enkel goedheid en menselijk begrijpen. Dat wilden we nog eenmaal gedenken.

De laatste jaren werd het Gesticht voor een deel gemoderniseerd en aangepast; de oude boerderij is verdwenen, en de zusters werden voor een deel vervangen door lekepersoneel. En Zuster Overste verhuisde naar Wiekevorst... en van daar naar de hemel.

Het schijnt dat het wel een en ander geweest is, toen ze daar is aangekomen: met een stoet stonden ze haar af te wachten aan de grote poort, al degenen die zij er

naartoe had geholpen. Maar Zuster Overste heeft dat allemaal heel gewoon gevonden: ze heeft een blauwe voorschoot aangeschoten en is aan het werk gegaan, juist of er niks gebeurd was. Maar dan aangepast aan de omstandigheden natuurlijk! Ze heeft direct de rijstpap gekookt, die de gasten geserveerd kregen met de gekende zilveren lepeltjes. Maar zelf heeft ze geen zilveren lepeltje genomen: ze heeft de ketel uitgeschrabd met de houten roerlepel, lijk ze dat gewoon was te Nijlen, in het Gesticht...

Vaarwel, Zuster Overste... We vergeten u niet..
Tot weerziens!

“Jan Kaat”

Ik zie in mijn verbeelding nog het piepklein huizeke van Jan Kaat, achter in de Paddekoten bij de Nete. Zijn vrouw had ik nog bediend, boven in het klein kelderkamerke. Nu woonde hij daar alleen, met als enig gezelschap een klein hondje, een keffertje dat met een dunne ketting vastgebonden was aan de kapblok nevens de open haard.

Een heel grote open haard was dat, waarin Jan de mutsaard stookte die recht stond in de hoek ernaast. Op een dag in het najaar was ik op stap in de Paddekoten met Juffrouw Bendel, de gewestelijke verantwoordelijke voor de Practische School van de Vrouwengilde. We werden verrast door een zware regenbui, en toen hebben we nog geschuild bij Jan. Om op te drogen zaten we tegen de achterwand van de open schouw, achter het vuurke. Ja, zo groot was die schouw!

Aan de muur hing een oude viool. In zijn jonge jaren had Jan ten dans gespeeld op kermissen en teerfeesten. Nu kon hij niet meer: zijn vingers waren te stram. Maar hij had al die oude dansen nog gespeeld. Ik heb verschillende keren het voornemen

gemaakt die oude dansen, gelijk Jan die kende, op te nemen om ze te bewaren. Maar Jan is gestorven voordat het ervan kwam. Ik heb nu nog spijt over die nalatigheid van mijnentwege. Het is misschien een verlies voor de folklore!

Jan was ook een beetje stroper geweest. Ja, wie was dat niet, in die tijd, in de Paddekoten? En hij wist nog elke haas zitten in de omgeving van zijn huisje. Als hij daarover sprak, kwam er nog jong vuur in zijn oude ogen. Maar nu ging het niet meer. "Ik zie zo goed niet meer", zei hij. "En ik word een beetje stijf!"

Nu moogt ge niet denken dat Jan een "vedette" was. Hij was wat hij altijd geweest was: doorgoed en bewonderenswaardig in zijn eenvoud. Het enige boekwerk dat ik in zijn huis heb gezien was een "Mechelse Catechismus" met imprimatur van Kardinaal Mercier uit het jaar 1910. Dat was voor hem het onfeilbaar compendium van alle waarheden, en daarmee bestreed hij met gezag elke ketter of ongelovige die in zijn nabijheid kwam.

Weemaal heb ik hem een dienst kunnen bewijzen: de eerste keer toen hij, in volle oorlogstijd, door de Diensten der Bevoorrading, gesommeerd werd... patatten te leveren. Om omver te vallen! Daaraan ziet ge hoe ze in Brussel op de hoogte waren van de situatie! Ik vermoed dat Jan eigenaar was van het stukje grond rond zijn huis, en daarachter had hij een klein hofke met wat groenten en wat aardappelen. Maar voor de rest was het er allemaal bos en hei. Ik bracht het gemeentebestuur op de hoogte van de feiten, en onmiddellijk werd Jan ontheven van zijn leveringsverplichting.

En een andere keer, toen hij zonder tabak zat. Hij had, wis en waarachtig, een rond keike in de mond om zijn "chiek" te vervangen. Een pakje tabak heeft van hem toen de gelukkigste mens gemaakt van heel de Paddekoten. En als ge weet dat in die tijd de wereld eindigde achter de Paddekoten, dan is dat veel gezegd!

∞ Bekroond werkje
Junior Journalistwedstrijd 1995
DF-Heemkring Nijlen

Hulp kwam net op tijd

KATRIJN JANSSENS - 6° LJ - GO KESSEL

Origine zomer gingen we per boot naar Planckendael. Dit alles hadden mijn bomma en bompa georganiseerd, omdat ze 40 jaar getrouwd waren. Op een bepaald moment stond heel de familie te kijken naar de kuil met neushoorns.

Hoe het kwam, weten we niet, maar Jeroentje, mijn broer, 3 jaar oud, keilde zijn "tutteke" de diepte in en niet direct op de meest hygiënische plaats. Aan zijn gezichtje te zien, besepte hij plots dat zijn dierbaarste "kleinood" voor altijd verloren was. Eén van de neushoorns trok zich log recht en kwam herkauwend richting "raar ding". Jeroentje zette het op een onbedaarlijk brullen, ongelofelijk luid, alsof hijzelf levend verscheurd werd. Van alle kanten kwamen mensen toegelopen.

Het gedrum werd alsmaar erger. De massa alsmaar groter. Het geschreeuw van Jeroen alsmaar luider. De mensen achteraan, die niets konden zien, begonnen te roepen: "Een kind in de kuil! Een kind in de kuil!" Nonkel Koen stelde voor iemand omgekeerd naar beneden te laten zakken, zodat men het tutteke vlug kon pakken. De neushoorn kwam waggelend dichterbij. Niemand was vrijwilliger. Jeroen begon te krijsen. De mensen volgden. Er werd gedrumd. Heel onze familie werd bijna platgedrukt tegen de stenen afsluiting. Andere kinderen begon mee te krijsen. Meer en meer mensen wilden zien wat er gebeurd was. Onze bompa begreep ineens de ernst van de toestand, brak een lange bamboestengel af, plooidde netjes een hoekje om en probeerde mikkend in de ring van het tutteke te geraken. Het lukte vrijwel onmiddellijk! Hij bracht het voorzichtig omhoog. Jeroen stopte met krijsen. Alle tien kleinkinderen riepen: "Hebbes! Hebbes! Hebbes! Het is gelukt!" De mensen achteraan die niets konden zien herhaalden: "Hebbes! Ze hebben de kleine!"

De groep ontspande zich. Bompa zei opgelucht: "Net op tijd. Dit begon te lijken op massa-hysterie en daar komen ongelukken van!" En Jeroen? Die heeft de verdere dag zijn tutteke niet meer losgelaten.

Och, mijn liefste Nijlen...

Over cafés, cafetaria's, herbergen en estaminets.

U zal, beste Poemlezer, net als wij een gevoel van heimwee niet kunnen onderdrukken, als u denkt aan de goede en eenvoudige dingen uit het verleden. Talrijke liederen en gedichten spreken over de simpele dingen en over hoe goed het leven was in "ons" dorp. Denk maar aan de eerste regels van Wim Sonnevelds mooie lied: "Het Dorp":

*Thuis heb ik nog een ansichtkaart
waarop een kerk, een kar met paard
een slagerij, een kroeg
een juffrouw op de fiets.*

Het zegt u hoogstwaarschijnlijk niets,

Maar 't is waar ik geboren ben...

Ook het oude Nijlense volkslied, dat op markten en kermissen werd gezongen (componist en tekstdichter onbekend), zegt hoe goed en schoon het in ons Nijlen was:

*Nijlen, het paradijs der Kempen (refrein)
Och, mijn liefste Nijlen, schoner dan Parijs
Ik zou veel willen geven
Om hier te mogen leven,
want, mijn liefste Nijlen,
ge zijt een paradijs!*

Ieder zijn "stammenee"

Een van die facetten van dat goede leven was zonder twijfel de herberg of het café waar wij (of onze ouders of grootouders) onze vrienden ontmoeten. Ook nu tracht men bij pot en pint in het stamcafé straatbeelden op te roepen van hoe het vroeger was. Vaak wordt er lang over gediscussieerd, echter zonder dat de toestand zoals die in het verleden was, kan achterhaald worden. Daarom leek het ons, mensen van De Poemp, nuttig en boeiend de oude Nijlense cafés te herontdekken. Eerst hebben wij gepoogd te ontdekken hoe cafés, herbergen en afspanningen ontstaan zijn. Zeer weinig werd daarover gepubliceerd. De oorsprong van herbergen, cafés en/of afspanningen ligt meer dan waarschijnlijk in de mobiliteit van de mensen en de behoefte een veilig nachtelijk onderkomen te hebben voor mens en dier. Later heeft ongetwijfeld de nood aan sociale contacten in onze nog dunbevolkte streken het cafébezoek bevorderd. Op die manier zijn de stamcafés er wellicht gekomen.

Hier en daar treft men in het Vlaamse land nog een "Estaminet" aan, zeer waarschijnlijk een overblijfsel van de Franse overheersing. Van dat woord komt het door ons nog steeds gebruikte "op stammenee gaan", voor op cafébezoek trekken.

In het jaar 1900 telde ons land met zijn 6.693.548 inwoners en zijn 2.632 gemeenten precies 3.223 brouwerijen en 197.824 cafés, of één per 34 zielen! Recordhouder was de gemeente Ghislengien

(Gellingen), gelegen ergens tussen Ath en Silly. Er waren 664 inwoners en 51 cafés, of één café voor dertien zielen! Ressaix, een dorpje in de buurt van Binche telde één café voor veertien inwoners. In Vlaanderen was Melden, nu deelgemeente van Oude-naarde, koploper met één café voor 27 inwoners. Hierbij dient gezegd dat in die tijd de meeste herbergiers, althans in onze streek, tevens landbouwer, kruidenier, klompenmaker, kapper, hoefsmid of zelfs kolenhandelaar waren. In 1936 was het aantal cafés in België gedaald tot 1 café per 80 zielen.

Deze cijfers zullen wel enigszins verrassend overkomen, maar één van de redenen voor het groot aantal drankgelegenheden was de overvloed aan brouwers. Rond de eeuwwisseling werd in elke stad, in haast elk dorp bier gebrouwen. Ook onze gemeente telde in die tijd twee brouwerijen, namelijk die van de brouwers Beirens en Vervoort. Uiteraard waren dat kapitaalkrachtige burgers. Zij waren eigenaar of huurder van verschillende handelspanden en huizen. Wie die wilde huren, bouwen of verbouwen en daarvoor een lening nodig had, kwam meestal terecht bij de brouwer-biersteker. Zijn hulp hield de verplichting in tot het verkopen van bier. Tot amper enkele jaren vóór de oorlog 1940-45 leverde menig brouwer (en sommigen nog na de oorlog) nog de vaten bier met paard en kar of met de handkar of stootwagen.

Cafés, een halve eeuw geleden

Hoe de toestand was in onze gemeente plus-minus 50 jaar geleden, hebben wij dank zij de medewerking van tientallen Nijlenaars en oud-Nijlenaars nog enigszins kunnen reconstrueren. We denken te weten hoeveel cafés en herbergen zich in die tijd in Nijlen waren en waar zij zich bevonden. Die reconstructie toont hoe verrassend snel een dorpsbeeld verandert. Hier volgt de lijst van de Nijlense cafés die in de jaren 1945-'46-'47 de dorstigen laafden en de eenzamen een thuis boden.

LIJST VAN NIJLENSE CAFES IN 1945 - 1947

Statiestraat			
café	"bij"	uitbaters	huidig huisnummer en/of zaak
De Nieuwe Statie	Nand uit de bosse	Ferdinand Smits - Julia Van Calster	4 - De Nieuwe Statie (café)
Astrid	Anna Lo	Gerard Van Regenmortel - Anna De Loncker	6 - Parfumerie Tessa
Den Beer	Toewer van Ree de Metser	Victorine Mariën	8 - Apotheek Volksmacht
Belle Vue	Zjoke Van Herck	Constant Van Herck - Julia Schoofs	10 - Nopri
De Kroon	Mel Beik	François Op de Beeck - Melanie Somers	3 - Finesse Decor
Duivenbond	Vercammen of Lies van Zjo	Gust Vercammen - Elisabeth Van der Hoeven	40 - Kempisch Koffiehuis
In 't Hof van Parijs	Fien Senecaut	Emiel Van Boeckel - Serafien Senecaut	25 - Gemeentekrediet
St - Antonius	Pol Morré	Leopold en Mit Morré	21 - Slagerij De Pooter
Nieuw Nijlen	Den Djon	John Lemmens - Lien Van Dijck	27 - Hoek Kerkstraat / Statiestraat
In den Engel	Mans Storms	Karel Storms - Mans Matthijs	46 - naast Krediet aan de Nijverheid
Gemeentestraat			
Mozart	Mil van de Fee	Emiel Steylaerts - Maria Vertommen	2 - Café Mozart
De Volksvriend	De Slinke	August Buyens - Lewis Sebrechts	28 - nabij ziekenkas VM
Kerkstraat			
Den Bonten Os	Den Ton	Anton Dams - Irma Verwerft	5 - Café Den Bonten Os
Albertkanaalstraat			
De Roskam	Mil van den Bergh	Emiel Van Bergh - Celestine Lemmens	1 - Café Roskam - Duivenbond
Moed en Geduld	Den Bellekes	Jos Bellekes - Bertha Verboven	52 - Kapsalon Patty
Broechemsesteenweg			
De Volksvrienden	Gust van Wanneskes	Denis Dewin - Filomeen Van Regenmortel	42 - De Volksvrienden
Zandvelden	Jan Beeck	Jan Verbeeck - Sofie Goormans	150 - Huize Zandveld
Zandbergen	Suska Van Dijck	Victor Dom - Francisca Verboven	159 - Dilaila
Football	De Cé	Louis Huygelberghs - Fien Palmans	170 - hoek Breugelhoeve- straat - Broechemsestw
In de Zevende Hemel	De Schelles	Alfons Schellens - Fille Scheurmans	216 - naast bloemen Chris
Sportrevue	De Kleintjes	Desmet - Katrien Bertels	242 - Café Paulus

Turkije (later: Sportvrienden)	De Floere	Alfons De Pooter - Maria Bertels	254 - Café Pannenhuis
Rosenbloem	Wiske van den Ouwe	Louis Luyten - Louisa Verboven	274 - Meubelen De Vocht
't Huis ten Halve	Anneke (vroeger: Jan Verhaegen)	René Schuermans - Anna De Cuyper	267 - Benzinstation Vervoort
Alcazar	Jef Van Nuffel	Jef Van Uffelen - Goris	299 - Bomen - planten Van Uffelen
De Brug	Den Broecker	Edward Goormans - R. Bastanie	303 Trendy Decor
Jan Edward Claeslaan			
Sportlokaal	De Juul	Juul Ceulemans-Emma Roelans	22
De Kroon	Witte uit de Kroon	Louis Thijsbaert - Fien Lemmens	51 - Hoek Molenstraat - J.E. Claeslaan
Kesselsesteenweg			
Den Driehoek	Stans van Carrapel	Constance Ceulemans	2 - Hoek Kesselsesteenweg - Vekenstraat
't Gareeltje	De Gareelmaker	Gust Daneels- Paulien Vermetten	23
De Schijf	Charel Top	Karel De Pooter - Mathilde De Smet	43
Bouwelsesteenweg			
De Lelie	Wies van Mareskes	Aloïs Van den Eynde - Maria Dillen	Hoek Bouwelsesteenweg - Elsendonkstraat
De Nieuwe Lelie	Gust de Keizer	August Leysen - Fientje Horemans	17 - Hoek Bouwelsesteenweg - Hellevoortstraat
In den Bierhandel	De Sas	Frans Buyens - Fieke Bosschaerts	82 - Drankencentrale Het Sas
De Meiboom	Bij Pottekes	Goormans - Paulien Clissen	97 - Café Den Dorsel
De Tikkenhaan	Den Ouwen van Delle	Frans Van Loock - Mathilde Langmans	108 - Hoek Bouwelsesteenweg - Katerstraat
De Welkom	Sus Maes	Frans Maes - Fien Van Hoof	105 - Schoenen Christel
Patria	Virgenie Kramoezel	Virgenie Smits	120
De Plezanten Hof	Van Put	Alfons Van der Veken - Maria Rijmenants	117
De Korenbloem	De Zjo	Jozef Van Tendeloo - Wis Doms	177 - Café Pacific
Maritza	Bernardien	Emiel Boons - Bernardien Ceulemans	166 - Verzekeringen Verelst
Tempo	Bij Fanny	Fanny Bosschaerts	174 - Bar Daddy's Hobby
De Grote Pint	De Gendarm	Schippers - Linzen	182 - Hoek Bouwelsesteenweg - Beenderstraat
Zwemdok	Stans Pastoor	Constance Vrindts	190 - Bar Caresse
In 't Plezant	De Magere	Antoinette, Louis & Jozef Buyens	234 - Garage Van Herck
't Schaapje	Marie Dillen	Louis Van Dijck - Maria Diellen	301
Bevelsesteenweg			
De Veehandel	Witte van Mandes	Louis Van Rompay - Constance Dillen	1

De Vijfhoek	Jef van de Lodde	Jozef d'Joos - Octavie Vervliet	46 - Café 't Hoekske
In 't Zicht van Bevel	't Sijske	Crauwels - Schoonheyte	58
Woeringenstraat			
In den Groenen Hoek	Roos Schelles	Jos De Loncker - Rosalie Schellens	2 - Bank Brussel - Lambert
Rector de Ramstraat			
De Volkskring	Van Peer	August Van Peer - Marie Seysmans	5
De Stalen Ploeg	Den Aro	Karel Van Tendeloo - Maria De Pooter	12
Nieuw Borgerhout	Vic Verberckt	Victor Verberckt - Wis Van Humbeeck	29
Den Driehoek	Keulle Pot	Karel Goormans - Stans Van Rompay	37 - Hoek Rector de Ram- straat - Kreitenbergstraat
De Drie Gapers	Wis Max	Kerkhofs - Wis Heylen	46
Herenthoutsesteenweg			
zonder naam	Jul Willems	Jules Willems - Julia Broeckmans	53 - Lokaal Kempenland
De Welkom	Den Bats	Fons Bats - Maria Dillen	126
In 't Kromhout	Matté	Matté Jacobs - Maria Bluys	129 - Tussen Snejpestraat en Lege Baan
Statieplein			
Café Flora	Bij Kiebot	Leopold Kiebooms - Gusta Van Look	5 - Naast Cinema Nova
Nova	Café - cinema	Pierre Fillips - Van Weerd	6 - Cinema Nova
Koningin Astridlaan			
Café Statieplein	Roos van Tongel	Vertommen - Roos Engelen	5

Na de optelling van bovenstaande lijst, komen wij tot de vaststelling dat er in Nijlen in die tijd 62 cafés uitgebaat werden. Graag een seintje van u, indien u ontdekt dat deze lijst onvolledig is of onjuiste namen vermeldt. Wetend dat Nijlen in 1946 - 47 plus-minus 7.000 inwoners telde, maakt dat dat er in die periode één café per 112 inwoners was.

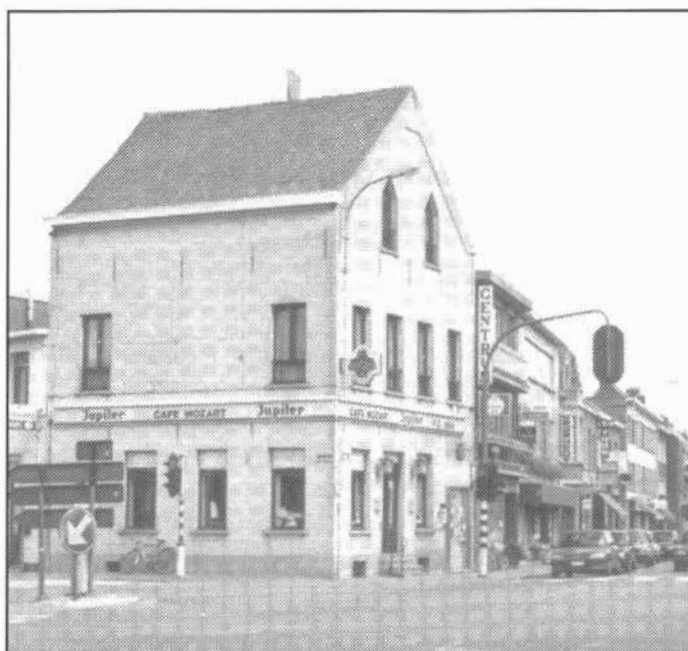
Oproep en belofte

Tussen de twee wereldoorlogen telden we, zo goed als zeker, méér cafés voor minder inwoners. Om daar een bij benadering juist cijfer van te geven, bleek zo goed als onmogelijk te zijn. Met uw hulp echter - iedere tip is van harte welkom - zullen wij toch trachten te situeren waar onze grootouders hun pintjes en wittekes gingen snoepen.

Het blijft ondertussen echt interessant de toestand van 50 jaar geleden met de hedendaagse te vergelijken. Maar dat wordt alvast een bijdrage voor de volgende "Poemp"

☞ *Hypoliet Budts.*

Bron: "Honderd jaar bierhandel", studie Jos Celis.

● *Café Mozart, ruim honderd jaar café en ooit gedurende bijna 50 jaar klompenmakerij. Stille getuige van de evolutie naar een soms overdruk dorpscentrum.*

storvenen met gewijd water, worden nog steeds als een zegening aangezien. Zo ook het drinken van wijwater tegen de koorts. Aan water werd en wordt dus een heilzame, soms zelfs een wonderdadige invloed toegekend. De oorsprong ervan gaat terug op de bronnencultus der Kelten. Maar...

Water boezemde ook schrik in. Waangeloof gaf aanleiding tot vrees voor verdrinking, waarvoor geheimzinnige krachten verantwoordelijk waren. Aan die geheimzinnige krachten gaf het volk graag een menselijke voorstelling (antropomorfisme). Voor waterduivels en watergeesten moest men steeds beducht zijn, want die trokken de onvoorzichtige mensen bij de benen in 't water, zodat ze geen vaste voet meer konden krijgen of bleven steken in 't ven tot ze versmachtten. Een verband tussen verdrinking door de stromingen in de bochtige Nete of de drassige bodem van het ven en het daaraan verbonden gevaar, legde het volk niet. Met de geleidelijke invoering van het christendom verdween grotendeels het geloof aan watergeesten en de vrees voor verdrinking.

Bevel vaarde er goed bij

Het water uit de bron van Kruiskensberg, bracht heil voor de hutbewoners van Beverle. Meestal werd het gebruikt als drinkwater voor mens en dier. Maar water was ook een krachtbron. De watermolen aan de stroomversnelling van het Helleveer, later Hellebrug, was er een toepassing van.

De legende over de genezing van de schaapherder⁽²⁾ in 1260 staat afgebeeld op het bedevaartvaantje dat door pastoor Van Tende-
loo in 1934 in omloop werd gebracht (zie afbeelding).

Bevestigd archeologie prehistorische bewoning op de O.L.V.-heide?

Dat er prehistorische bewoning was op de O.L.V.-heide op Kruiskensberg staat zo goed als vast, sinds de scherpe steentjes die spelende kinderen op het water van de oude Nete aldaar lieten keilen in 1995 als restanten van silex- en kwartsietsteen geïdentificeerd werden door archeoloog Gustaaf Aerts. Hij is lid van de Antwerpse Vereniging voor Grot- en Bodemonderzoek. Samen met zijn vrouw stelde hij bij nader onderzoek vast dat de scherpe steentjes relictten zijn van prehistorische werktuigen.

De vindplaats situeert zich op de Nonnekensberg op 50 meter van de meander van de oude Nete. De lemmers uit silex zijn lang en scherp, wat erop wijst dat ze te situeren zijn in het steentijdperk van omstreeks

4.000 jaar vóór onze tijdrekening. Ook werden er restanten van rode oker aangetroffen, die als kleurstof gebruikt werd in benen gebruiksvoorwerpen en die uiteraard jonger zijn dan de stenen werktuigen. De juiste cultuur van de oerbewoners van die streek, waar heide op natuurlijke wijze overgaat in weide, zal pas nauwkeurig kunnen bepaald worden als er nog meer resten aan de oppervlakte komen. Maar mijn vermoeden van Keltische oorsprong wordt blijkbaar bevestigd. Het is overigens bekend dat primitieve volkeren zich bij voorkeur vestigden op plaatsen waar droge gronden aan vochtige grenzen.

De vondst van stukjes bewerkt bot (zijn het nabootsing van menselijke lichaamsdelen?) in de onmiddellijke nabijheid van de bron boven op de heide, zou erop kunnen wijzen dat mensen naar die bron kwamen om genezing te zoeken en aan hun godheid het symbool van hun ziekte offerden. Zo kennen we uit de Keltische sagen de god Mapones en de godin Sulevia aan wie, om hun wonderbare genezingen, vele bronnen toegewijd zijn. Deze zijn in het westen van Europa te situeren.⁽³⁾

De inmiddels uitgevoerde baggerwerken van de oude, afgesloten Nete-arm brachten, voor zover wij weten, tot op heden geen verder nieuws over de prehistorische bewoning van Kruiskensberg. Maar de baggerspecie blijft beschikbaar voor verder onderzoek!

☞ Jef Peeters:

- (1) De vier oer-elementen zijn aarde, lucht, vuur en water.
- (2) De laatste schaapherder te Bevel was Adriaan van Rooy, een weduwnaar van circa 70 jaar, die zich verhing in 1916. Zijn schaapskooi had hij in de grote schuur van Gust De Ridder. Die deels omwaterde hoeve (de Schranshoeve), gelegen aan Den Kleinen Heyaert, waarin later Gommar Somers nog gewoond heeft, werd rond 1932 afgebroken.
- (3) Bij de christianisering van onze gewesten bleef het Keltische gebruik om symbolen van aangetaste ledematen te offeren, voortbestaan. En zelfs in onze tijden worden nog ex-voto's gebruikt.

Werken mee aan dit nummer:

Redactie: Jos Bastiaens, Hypoliet Budts, Walter Caethoven, Emiel De Deyne*, Julia Maes, Jef Peeters en René Verhaegen

Fotografie: Jules Bouwen, Fr. Raets, Jeannine Thys, René Verhaegen.

Tekeningen: Paul Geefs, Dirk Lieckens, Marc Verreydt en DF-blad.

Grafische vormgeving en zetwerk: Walter Caethoven.

Eindredactie : Rik Claes.

Kruiskensberg van Keltische oorsprong?(2)

*"In de wouden vindt gij meer
dan in de boeken"
H. Bernardus van Clairvaux.*

Over het artikel, met dezelfde titel in nummer 26 werd nogal wat over en weer gepraat. Het element water uit de flank van de heuvel op de Bevelse heide zou wel eens een aanzienlijkere rol kunnen gespeeld hebben dan de middeleeuwse legende van een koortsige schaapherder uit 1260 laat vermoeden.

De Bevelse heide en zijn bewoners

De Bevelse heide was een brok wilde natuur, vol golvingen, zonken en putten en veel groter dan de huidige O.-L.-V.-heide. Ze was ten oosten begrensd door de Varkensdijk, ten westen door de Schooldijk, ten zuiden door de meander van de Nete, die toen nog niet recht getrokken was, en ten noorden door de Witte Gracht. De Vaartbeek, nu de grens tussen Nijlen en Bevel, die pas veel later werd gegraven, was op verre na dus niet de noordgrens.

De Bevelse heidebewoners kwamen ter plekke aan de kost door houtskool te branden van afvalhout uit het bos van de "heer" (vandaar Herenthout), door bezems

• De vijf puttekens van Kruiskensberg

te binden met brem en rijshout en door turf te steken in de zompige beemden aan de Nete.

Hun hutten aan de zuidkant van de heide hebben er lang gestaan. In één ervan woonde later nog een kerkmeester die instond voor het reinigen van de bron en het inzamelen van het offergeld der bedevaarders. De bron werd eerst in 1691 afgeleid naar de vijf puttekens, die de vijf wonden van Jezus aan het kruis moesten symboliseren.

De laatste lemen hut op de Heikant verdween pas omstreeks 1938. Ze stond ook op een laag gelegen plek, nu weiland, tussen de Molenweg en het Hollands Kamp. De laatste bewoners waren Melanieke, een dwergvrouwtje, en haar broers Jan en Florent Aertgeerts. In de dorpskom, aan de overkant van de kerk, ook op een lage plek, verdween de laatste lemen hut omstreeks 1860. Ze was bewoond door een zekere Lemmens of Lembregts, bijgenaamd "Lemmeske", een reus van een vent, die aan de kost kwam met de baarden van de boerenbevolking te scheren. De twee hutten langs de Kesselsesteenweg (kadasternummer B32) waren omstreeks 1850 door Tist De Win reeds verbouwd geworden tot kleine huisjes, doordat de lemen wand vervangen werd door een muur in zwarte klampsteen.

Water : levensbron en dreiging

Voor het gewone volk van bezembinders, kolenbranders en turfstekers dat aan de rand van de Bevelse heide en de met loofbomen beboste streek in lemen hutten woonde, was water, één der vier oerelementen⁽¹⁾, nodig om te kunnen overleven. Water werd steeds geassocieerd met zuivering, vruchtbaarheid en genezing. De bron of put waaruit het water kwam was voor hen heilig.

Een cultus van het water bleef dan ook niet uit.

Een Germaans-Keltische cultusplek werd meestal aangeduid door het woord *locus*, Latijn voor *lieu*. Vandaar de uitgang *lo* of *le*, die plaats of bos betekent. Bevel werd in de oude tijden Beverle genoemd, wat erop wijst dat het een Keltisch - Germaanse cultusplek was. Die cultusplekken bevonden zich steeds in de vrije natuur. Het waren veelal grotten, bossen en water. Op sommige open plaatsen in het bos werd er aan verering van het water gedaan. Hier diende daarvoor het water dat uit de flank van de bron borrelde en naar het ven vloeide.

Keltische invloeden werden onder Karel de Grote ingedijkt en het platteland werd gekerstend door de opkomende abdijen. Het vereren van bronnen werd reeds verboden door de concilies van Tours (567) en Nantes (568).

Onderdompeling, bedoeld als reiniging, was een voorloper van volwassenendoop en de cultusplaats van de doopput en/of doopvont. Riten en gebruiken die in zwang waren, werden deels overgenomen. Besprenkelen van ringen, kruisjes maken over afge-

Toponiemen van Bevel:

Het Hollands Kamp

De plaatsnaam "Hollands Kamp" op het kadaster gesitueerd te Bevel wijk B, en in het noorden begrensd door het *Bont Goor*, in het zuiden door de *Heykant*, in het oosten door het *Hout Goor* en in het westen door de *Goormans Hei* en de *Goormans Kemels*, dateert reeds uit de tijd van de vergeldingsoorlog tussen de Hollandse staatsen en de spaansgezinde Rooms. Die godsdienstoorlog, gekend als de Retorsie, werd beëindigd met de Vrede van Munster in 1648.

De Hollanders hadden hun kamp op de heide tussen Nijlen, Bevel en Herenthout. Ze vormden benden, die de streek stelselmatig plunderden en de burgerij brandschatten. Zo stookten ze ook in 1622 de pastorie van Bevel af.

Na de vrede van Munster herstelde het katholieke leven in de Kempen zich geleidelijk. De ineengestorte kerkprovincie werd door Rome als een missiegebied beschouwd en onder het gezag van een Apostolische Vicaris geplaatst. Die zogenaamde *Hollandse Missie*, die sinds het uitsterven van de bisschoppelijke hiërarchie, de vlucht, de verdrijving en de afvalligheid of de dood van de oude clerus in de Zeven Provinciën, in de katholieke behoefte van Noord-Brabant voorzag, werd "statie" genoemd. Waar een voldoende aantal katholieken overgebleven was, werd zo een statie - een missiepost dus - gesticht. Zo'n post werd ondergebracht in een kleine schuilkerk of in een of ander burgershuis; de leiding berustte soms bij een uit Vlaanderen afkomstig priester.

- *Het Hollands Kamp : lange tijd heidegebied met verpreide, witgekalkte hutten.*

Het Hollands Kamp is lange tijd een heidegebied gebleven, met slechts een paar zeer verspreide, witgekalkte hutten erop, die bij gebrek aan bewoners geleidelijk verdwenen, tot er nog maar één overbleef; die werd nadien tot een stenen woning omgebouwd. Wel bleven de bewoners ervan *die uit de huttekens* heten, maar van een kamp of heide is er lang geen spoor meer te bekennen. De belendende Heidestraat werd sinds de fusie met Nijlen en Kessel omgedoopt tot Herderstraat. Alleen de oude naam bleef, en het enige huis dat er nog staat, nu een riante woonst, heeft als adres : Hollands Kamp 1.

∞ Jef Peeters.

In Memoriam

Dankbaar om haar dienstbaar, rijkgevoeld leven herdenkt De Poemp Mevrouw Julia Nicasi (10.1909 - 08.1996), moeder van Maria Thijs.

MENSEN AAN DE POEMP

Ere - Voorzitster:

Mevr. Julia Van Camp - Maes

*

Jos Bastiaens, Binnenhof 4, Bevel
Hypoliet Budts, Guido Gezellestraat 47
Walter Caethoven, Zandvekenvelden 12A
Hendrik Claes, Heibloemstraat 81
Flor Dieltjens, Grobbendonkseweg 11
Herman en Cita Engels, Kesselsesteenweg 35
Luk Obbels, Bouwelsesteenweg 4B
Jef Peeters, Nijlensesteenweg 53, Bevel
Rosette Rymenants, Spoorweglei 14
Maria Thijs, Breughelhoevestraat 45
Jos Thys, Kapellebaan 32
Pol Van Camp, Nonnenstraat 56
Ludo Van Gestel, Spoorweglei 16
René Verhaegen, Molenbos 11

DE POEMP □ DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
HEEMKRING DAVIDSFONDS NIJLEN □ ACHT-
STE REEKS □ NUMMER 30 □ OKT. 1996 □ V.U.:
RIK CLAES - HEIBLOEMSTRAAT 81 - NIJLEN